

Лілія РОМАН,
ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)

Ігор РОМАН,
Чернівецький національний
університет ім. Юрія Федьковича

Liliya ROMAN,
Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine),
liliya.roman@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-4624-1796

Igor ROMAN,
Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University
Chernivtsi (Ukraine)
i.roman@chnu.edu.ua

**ГЕРМЕНЕВТИКА БІБЛІЙНИХ
ОБРАЗІВ, МОТИВІВ ТА СИМВОЛІВ
В ЦИКЛІ «СТАРОРУСЬКІ
ОПОВІДАННЯ» ІВАНА ФРАНКА**

**HERMENEUTICS OF BIBLICAL
IMAGES, MOTIVES AND SYMBOLS
IN I. FRANKO'S «OLD RUSS
STORIES»**

Ключевые слова: Библия,
И. Франко, рассказы, мотивы,
символы.

Роман Л., Роман І. Герменевтика Біблейських образів, мотивів і символів в циклі «Старорусские рассказы» Івана Франко.

В статті представлені деякі важливі аргументи о герменевтичних ключах к інтерпретації біблійських образів, мотивів і символів в прозі І. Франко в цілому, і в його «Старорусских рассказах» в частині.

Іван Франко вважається всесвітньо відомим українським письменником, чий знамениті історіографічні, художественні і літературно-критичні роботи, а також його політична і культурна діяльність кінця XIX-го – початку XX століття до сих пор зберігають своє вплив на українську словесність. Тем не менше, сучасний міжкультурний контекст вимагає переоцінки теоретичного і прагматичного потенціалу інтелектуального насліддя І. Франко, особливо з урахуванням його взаємозв'язків з європейськими філософськими і релігійними традиціями.

Іменно тому, в статті представлені теоретичні і прагматичні аналізи літературних творів І. Франко, які призначені відкрити нові можливості привертання його думки в контексті сучасного міжкультурного діалогу.

Іван Франко – видатний український письменник, знамениті історіографічні, літературно-критичні, перекладознавчі та художні праці, а також політична і культурна діяльність якого всесвітньо визнані і широко обговорюються науковою українською й закордонною науковою спільнотою вже понад півтора століття.

Проте, розгортання українського політичного і соціально-культурного середовища дало поштовх для нового міжкультурного контексту, який вимагає нового погляду та переоцінки теоретичного і прагматичного потенціалу інтелектуальної спадщини І. Франка, особливо з урахуванням його взаємозв'язків з європейськими філософськими і релігійними традиціями.

Для вирішення завдань сучасного інтелектуального життя гуманітарні науки постійно перебувають у пошуку тих основних категорій і теорій, які допоможуть представити минуле способами, які сприятимуть розвитку міжкультурного діалогу. У зв'язку з цим, потрібно переосмислити літературно-критичні та белетристичні твори І.Франка, беручи до уваги історичний та міжкультурний дискурс сьогодення.

Мета дослідження – запропонувати доктринальний і методологічний підхід до аналізу творчої спадщини І.Франка в контексті літературних, філософських, ідеологічних і духовних процесів в рамках укра-

їнського та європейського суспільств того часу.

Актуальність теми дослідження полягає у застосуванні теоретичного і прагматичного аналізу літературних творів І.Франка з наміром відкрити нові можливості залучення його думки більш повно в сучасний культурний діалог.

Чисельні дослідження Біблії, біблійних архетипів, образів, мотивів, символів у творчості І. Франка (Л. Боднар, В. Сулима, А. Антофійчук, Б. Бунчук, Я. Мельник, З. Лановик, П. Іванишин, В. Дуркалевич та ін.) засвідчили про багатоплановість використання та переосмислення Біблії І.Франком. Можна полемізувати щодо особистої релігійності І.Франка, але високу оцінку християнської Біблії засвідчує сам письменник: «Ті книги, які ми привикли називати Біблією <...> здобули собі від мало не двох тисяч літ величезне значення, особливо відтоді, відколи покладені основою християнства і разом з його запануванням у Римській імперії зробилися миродайними не лише для пануючої церкви, але також для загалу народів і суспільностей у трьох частинах світу, вникнули своїм духом і світоглядом глибоко в серця незліченних мільйонів людей і творять ще й досі одну з основ людської цивілізації»¹. Читаючи слова І. Франка про Біблію та її роль у відродженні європейського суспільства, ми повинні пам'ятати про часову та історичну дистанцію, яка відділяє теперішнього читача від

сучасника І.Франка, а також імовірні відмінності соціокультурного та інтелектуального контексту, адже все це впливатиме на розуміння значення цитованих нами висловлювань.

Як і кожен діяч культури, І. Франко змушений був зважати на ідеологію, строгу цензуру, вподобання та стереотипи свого суспільства. «Основи суспільності» часів І. Франка скептично ставилися до Біблії і церковного передання. Вони «свято вірили» в прагнення політичних партій і лідерів покращити суспільство, в науково-технічний прогрес та в можливість досягнення «благоденствія» за допомогою однієї лише інженерії. За таких умов публічне відстоювання Святого Письма і християнства як найбільш перспективного рушія соціокультурного відродження Європи свідчило про наукову принциповість і мужність І. Франка.

Слід також зауважити, що, віддаючи пошану високим надбанням християнства та його ролі в духовному відродженні Європи, І. Франко писав: «Щодо християнства, то ми також не думаємо нехтувати його великого і добродійного впливу на моральне відродження людей. Воно, без сумніву, дало старинному світові, що задихався в безтямній розкоші, або потопав у чорній зневірі і розпуці, вищу мету життя, вказало йому новий світ ідей і вірувань, давало його душі зовсім іншу силу й іншу волю, ніж могли йому дати наскрізь матеріалістичні філософи епікурейської та цинічної школи і навіть ніж давали метафізичні спекуляції метафізиків»².

Хоча й літературно-критичні статті та наукові дослідження І. Франка свідчать про схильність автора читати Біблію з позитивістських позицій і, попри глибоку пошану до Нового Завіту і Біблії загалом, основна увага письменника зосереджується не на сакральних, а на філософських і на культурологічних аспектах Святого Письма. Для адекватного витлумачення функцій євангельських образів, символів і мотивів у прозі І. Франка важливо збагнути специфіку Франкового розуміння Біблії загалом і Нового Завіту зокрема.

Святе Письмо І. Франко розглядав не як закам'янілу збірку афоризмів і не як зведений кодекс догматичних та моральних приписів, а як невід'ємну частку історії людства. «Біблію, – стверджував І. Франко, – можна теж вважати збіркою міфів, легенд і психологічних мотивів, які в самій Біблії опрацьовані в такий чи інший спосіб, зате сьогодні можуть бути опрацьовані зовсім інакше, відповідно до наших поглядів на світ і людську природу»³.

Водночас, незважаючи на ліберальне прочитання Біблії, І. Франко визнає вирішальне значення церкви для формування відповідних образів та ідей у світовій літературі та мистецтві. «Під імпульсом апостольської проповіді постає вже в перших віках церкви оживлена літературна діяльність, яка майже відразу появляється у всіх головних центрах тодішнього цивілізованого світу»⁴.

Така висока оцінка впливу традиційної церкви на життя українського суспільства спонукає письменника приділяти багато уваги церковним традиціям і обрядам українців при розробці художніх образів. Той факт, що письменник розглядає Біблію як

відображення духовних і філософських настанов християнської церкви IV – V ст.⁵, важливо взяти до уваги, тому що він проливає світло на один із секретів поезики художніх творів письменника. Цілісність і системність інтерпретації євангельських образів у творчості І. Франка досягається завдяки тому, що він опрацьовує всі біблійні матеріали в новозавітному ключі. Водночас задекларовані ним історизм та позаконфесійність тлумачення еволюції текстів Біблії звільняли його від зобов'язань догматичного чи канонічного характеру.

Проведене нами дослідження особистісних і світоглядних витоків звернення І. Франка до Нового Завіту зумовлене пошуком ключових моментів для систематизації і правильного витлумачення тих матеріалів, які знаходимо в циклі «Староруські оповідання». У «Передньому слові» до них І. Франко зазначав: «На Русі здавна були люди, що, торгуючи з греками, вміли грецьку мову. І от ми бачимо, що такі люди <...> беруться й самі перекладати дещо з грецького на мову не то церковну, не то руську. <...> Вони хапають грецькі життя святих, грецькі патерики, тобто оповідання про подвиги і пригоди святих пустинників <...>. Згодом на взір грецьких вони силкуються писати й самі подібні повістки, звичайно якісь чуда, про які вони чували або яких були свідками. Такі оповідання дуже цікавили старих русинів. Їх радо переписувано <...>. Із монастирів або з княжих дворів, де вони склалися, відписи їх переходили до менших міст, до духовних по селах; духовні при церковних науках оповідали їх простому народові <...>. От із тих-то староруських оповідань хочемо подати вам невеличкий вибір, щоб ви самі переконалися, як виглядало те наше старе письменство, що читали і чим любувалися наші предки перед сотками літ. Вибираємо на перший раз пару оповідань, перекладених із грецького, а пару таких, що були зложені самими русинами <...>»⁶.

Як бачимо, ці оповідання не були створені безпосередньо І. Франком, всі вони стали результатом відбору та обробки давньоруських перекладів болгарської і візантійської літератур. У центрі кожного оповідання – цінності та настанови представників інших народів та інших епох, тому особливий інтерес викликає культурологічна оцінка новозавітної символіки в системі символів і образів української культури, яка проявилася у відборі і характері обробки творів І. Франком. На користь цієї думки служать слова О. Купчинського: «Вибір падає на особливо цінні та маловідомі джерела, також ті, в яких дослідник вбачає історичну спадкоємність з пізнішими пам'ятками і зв'язок із сучасністю»⁷. Дослідник слушно зауважує, що в обробці І. Франка «пам'ятка досліджується як об'єкт літературно-художньої творчості. З неї запозичаються сюжети і образна система, засвоюються естетичні принципи, ідейні або морально-етичні особливості відповідної епохи, використовуються стилістичні та мовні особливості <...>»⁸.

Не один дослідник помічає певний лібералізм І. Франка при застосуванні біблійних символів і образів, і ми, проаналізувавши вищезгадані твори, можемо підтвердити думку, висловлену Л. Боднар:

«„Негречне” поводження зі Святим Письмом, поєднання пафос, парадоксальність становлять творчу прикмету його (Франкової – Л.Р.) індивідуальності, творчої натури»⁹.

Водночас І. Франко, аналізуючи в «Передньому слові» першоджерела, які лягли в основу «Староруських оповідань», пише про їх авторів: «А що се були звичайно люди світські, купці або вояки, то їх цікавлять уже не самі строго церковні книжки <...> вони хапають грецькі <...> патерики <...>. Згодом на взір грецьких вони силкуються писати й самі подібні повістки, звичайно якісь чуда, про які вони чували або яких були свідками»¹⁰.

Саме до такого типу творів належать «Оповідання про лакомого опікуна», «Оповідання про половчанина», «Оповідання про чоловіка, що позичав Богу», «Оповідання про розбійника Флавіана» та «Оповідання про каменяра Евлогія».

З погляду формальної присутності новозавітних образів та символів, ці твори не дають підстав для такого детального аналізу, який був проведений з попередніми оповіданнями збірки. Мотиви сюжетів згаданих творів взяті з Біблії і репрезентують своєрідні медитації на різні місця Нового Завіту.

Мораль і богословський зміст «Оповідання про лакомого опікуна» та «Оповідання про половчанина» перегукується з такими місцями Нового Завіту: «Я не кину вас сиротами, Я прибуду до вас!»

Ще недовго, і вже світ Мене не побачить, але ви Мене бачити будете, бо живу Я і ви жити будете!» (Іван.14:18,19).

«Отже, признавайтесь один перед одним у своїх прогіхах, і молитесь один за одного, щоб вам уздоровитись. Бо дуже могутня ревна молитва праведного!» (Як. 5:16).

Історія, описана в «Оповіданні про розбійника Флавіана», покликана дати свідчення того, як у найнесподіваніших ситуаціях життя справджується дівість євангельських заповідей: «Любіть один одного братньою любов'ю; випереджайте один одного пошаною!» (Рим.12:10). «Отож, як твій ворог голодний, нагодуй його; як він прагне, напій його. Не будь переможений злом, але перемагай зло добром!» (Рим.12:20,21).

Християнська мораль «Оповідання про чоловіка, що позичав Богу», до якої в результаті дивних та містичних подій приходять головний герой, підтверджує життєвість надсутнісних важливих істин з Нового Завіту: «Давайте і дадуть вам; мірою доброю, натоптанною, струснутою й переповненою вам у подолок дадуть. Бо якою ви мірою міряєте, такою відміряють вам» (Лук.6:38). «Наказуй багатим за віку теперішнього, щоб не неслися високо, і, щоб надії не клали на багатство непевне, а на Бога Живого, що щедро дає нам усе на спожиток, щоб робили добро, багатилися в добрих ділах, були щедрі та пильні, щоб збирали собі скарб, як добру основу в майбутньому, щоб прийняти правдиве життя» (1 Тим.6:17-19).

Запозичені з древніх патериків та житій святих, тексти вищезгаданих оповідань є фактично розширеним історичним тлумаченням різних етичних настанов Нового Завіту. Основні стилістичні прийоми, які використовує І. Франко в цих оповіданнях, в основ-

ному засвоєні з патериків і через парадоксальні ситуації навчають розпізнавати євангельські мотиви в поведінці людей. Але прикметну рису Франкової інтерпретації новозавітних матеріалів можна сформулювати в одній сентенції, яку висловлює «чоловік, який позичав Богу»: «Має Бог тисячі способів, до людського серця і отворити його на добро і милосердя. Одному отворить серце ударами горя і нещастя, а другому несподіваним і незаслуженим добродійством»¹¹. Закцентуймо, що ця мудрість проходить лейтмотивом і в таких оповіданнях, як «Терен у носі» та «Юра Шикманюк брів Черемош».

Більш складною є новозавітна мотивація «Оповідання про каменяра Евлогія». Основний філософський зміст цього оповідання полягає в тому, що Бог різними шляхами веде людину до спасіння, шляхи, якими Бог промишляє про людину, несповідувані. Нерідко те, що нам здається добрим і корисним для людини, насправді виявляється згубним для неї, а те, що навколишнє середовище сприймає як занепад і втрату, може бути найоптимальнішою умовою для спасіння душі. Водночас у різних місцях оповідання знаходимо цілком прозорі натяки на такі євангельські істини, як: «Ще вам кажу: Верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в Боже Царство ввійти!» (Матв.19:24). «Жаден раб не може служити двом панам, бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або буде триматись одного, а другого знехтує. Не можете Богові й мамоні служити!» (Лук.16:13).

Підсумовуючи проаналізовані тексти «Староруських оповідань», можна виділити такі характерні настанови і цінності, які більшою чи меншою мірою лягли в основу моралі творів і, безперечно, нав'язні відповідними євангельськими мотивами:

- необхідність пам'ятати про плинність земного життя і смерть;
- не будь зажерливим, використовуй багатство на благо людям;
- початок всякого зла – срібллюбство;
- не надійся на свою силу, багатства, але бійся Бога, молися і пам'ятай що твоя доля у руках Божих;
- що б ти не робив, пам'ятай, що за все даси відповідь перед Богом;
- любов хай буде нелицемірна, не будь переможений злом, але перемагай зло добром;
- блаженні милостиві, бо ті помилувані будуть;
- Бог добрий, він щедро нагороджує, захищає праведника і різними шляхами тягне до спасіння грішника.

Висновки. Як показав аналіз «Староруських оповідань», усі вони мають певний богословський зміст, проповідують важливі настанови християнської етики. Якщо порівняти ідеали й цінності, що сповідують ці твори, а також використані в них новозавітні мотиви, образи і символи та новозавітні матеріали, використані письменником в інших текстах його прози, то можна помітити, що вони надзвичайно близькі за своєю функціональною роллю і багато в чому повторюються. Окрім інших чинників, у цьому випадку виявилася послідовність і цілісність художнього стилю І. Франка, вірність письменника

певним художнім принципам. Саме прагнення дотримуватися наукових засад літературної діяльності, продуманість і системність створених І. Франком художніх образів пояснює послідовність письменника в розгортанні схожих за змістом Новозавітних образів і мотивів.

References:

1. Franko I.Ia. Zibrannia tvoriv : u 50 t. / I. Ya. Franko. – K. : Nauk. dumka, 1976-1986. – Т. 1-50. – Т. 38. – S. 403.
2. Franko I.Ia. Zibrannia tvoriv : u 50 t. / I. Ya. Franko. – K. : Nauk. dumka, 1976-1986. –Т. 1-50. – Т. 12. – S. 12-13.
3. Franko I.Ia. Zibrannia tvoriv : u 50 t. / I. Ya. Franko. – K. : Nauk. dumka, 1976-1986. –Т. 1-50. – Т. 27. – S. 263.
4. Franko I.Ia. Zibrannia tvoriv : u 50 t. / I. Ya. Franko. – K. : Nauk. dumka, 1976-1986. –Т. 1-50. – Т. 38. – S. 404.
5. Franko I.Ia. Zibrannia tvoriv : u 50 t. / I. Ya. Franko. – K. : Nauk. dumka, 1976-1986. –Т. 1-50. – Т. 38. – S. 404.
6. Franko I.Ia. Zibrannia tvoriv : u 50 t. / I. Ya. Franko. – K. : Nauk. dumka, 1976-1986. –Т. 1-50. – Т. 21. – S. 111-112.
7. Kupchynskyi O. A. Davnoruski pysemni pamiatky yak ob'iekt doslidzhennia i dzherelo tvorchoosti Ivana Franka / O. A. Kupchynskyi // Ivan Franko i svitova kultura : materialy mizhnar. sympoziumu YuNESKO, (Lviv, 11-15 veres. 1986 r.). – K. : Nauk. dumka, 1989. – Kn. 2. – S. 132.
8. Ibid. – S. 132.
9. Bondar L. P. Svitohliadna y estetychna funktsiia mifa v tvorchoosti Ivana Franka // Ivan Franko i svitova kultura : materialy mizhnar. sympoziumu YuNESKO, (Lviv, 11-15 veres. 1986 r.). – K. : Nauk. dumka, 1989. – Kn. 2. – S. 311.
10. Franko I.Ia. Zibrannia tvoriv : u 50 t. / I. Ya. Franko. – K. : Nauk. dumka, 1976-1986. –Т. 1-50. – Т. 21. – S. 111.
11. Franko I.Ia. Zibrannia tvoriv : u 50 t. / I. Ya. Franko. – K. : Nauk. dumka, 1976-1986. – Т. 1-50. – Т. 21. – S. 128.

Roman L., Roman I. Hermeneutics of Biblical Images, Motives and Symbols in I.'s «Old Russ Stories». The article presents some important arguments about the hermeneutic keys to interpretation of Biblical Images, Motives and Symbols in I.'s prose in general and in his «Old Russ Stories» in particular.

Ivan Franko's is regarded as world known Ukrainian writer whose famous historiographic, belletristic and literary critical works as well as his political and cultural activities by the end of XIXth – beginning of XXth centuries still preserve their impact upon the Ukrainian literary arts. Yet the unfolding Ukrainian political and sociocultural environment launched a new intercultural context which demands reassessment of the theoretical and the pragmatic potential of I.'s intellectual heritage, especially in consideration of its interconnections with the European philosophical and religious traditions. To meet the challenges of the present intellectual life the humanities are constantly stimulated for improvement of the foundational categories and theories, and for selection of trustworthy schol-

arship, in order to represent the past in ways that might promote cross-cultural conversations recognized as useful for the future of mankind. That is why, the article presents theoretical and pragmatic analysis of I. Franko's literary works with an intention to open new opportunities of bringing his thought more fully into the contemporary cultural dialogue.

It is suggested that I.'s literary critical and belletristic works should be reinterpreted taking into consideration the constituting factors of the cross-cultural frame of the new historical discourse. Hence contributing to the important tasks of reconstruction and methodological analyses of the philosophical and ideological grounds of Ukrainian historiography.

Key words: Bible, Hermeneutics, I., Stories, Motifs, Symbols.

Роман Лілія – кандидат філологічних наук, викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет». Автор понад 60 публіцистичних та 32 наукових і навчально-методичних робіт. Співавтор навчально-методичного підручника та монографії. Коло наукових інтересів: інновації у методиці викладання української мови як іноземної, порівняльна граматики та стилістика української та англійської мов, нейролінгвістика, психолінгвістика.

Roman Liliya – PhD of Philology, teacher of the department of Social Sciences and Ukrainian Studies of High Educational Establishment of Ukraine “Bukovinian State Medical University”. Author of more than 60 non-fiction and 32 scientific and educational works. Coauthor of teaching textbook and monograph. Research interests: innovation in methods of teaching Ukrainian as a foreign language, comparative grammar and style of Ukrainian and English languages, neurolinguistics, psycholinguistics.

Роман Ігор – кандидат філософських наук, в.о. доцент кафедри філософії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Автор понад 60 публікацій (статті, тези) в журналах та наукових збірниках (Україна, Великобританія, Польща, Болгарія, Росія), а також 2 методичних посібників. Коло наукових інтересів: герменевтика, теорія та практика перекладу, когнітивна лінгвістика, лінгвістична антропологія, патристика.

Roman Igor – PhD, acting assistant of professor of philosophy of Chernivtsi National University named by Yuriy Fedkovych. The researcher has over 50 publications (articles, thesis) in journals and scientific collections (Ukraine, UK, Poland, Bulgaria, Russia) and 2 methodical textbooks. Research interests: hermeneutics, the theory and practice of translation, linguistic cognitive, linguistic anthropology, patristic.

Received: 09-11-2016

Advance Access Published: December 2016

© Roman L., Roman I., 2016